

EUSKAL HERRIAREN HISTORIA

Hezkuntza-sistemaren eginkizuna herritar gogoetatsuak eta sortzaileak sortzea da, gure gizartea gero eta askotarikoagoa eta aldakorragoa baita. Alde batetik, nerabezaroan behar berrietara egokitzea ahalbidetuko duen modu irudimentsu batean pentsatzeko gaitasuna sustatzeko beharra handiagoa da. Bestetik, gizarte demokratikoei herritar prestatuak, emantzipatuak eta kognitiboki balio demokratikoak defendatzeko gai direnak behar dituzte. Euskal Herriaren Historia ikasteko aukera Aro Garaikidea hasi arte planteatuta dago, eta Batxilergoan Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzako Geografia eta Historiaren kompetentzia-garapenaren prozesuari jarraitutasuna emateaz gain, Batxilergoko bigarren mailako enborreko irakasgaiaren parte den Euskal Herriaren Historia Garaikidea ulertzen laguntzen die ikasleei. Halaber, eskualde-mailan iragana aztertzeak gure egungo bizitza soziala, politikoa eta ekonomikoa ulertzeko duen garrantzia zehazten du irakasgaiak, egungo munduan zentzua hartzen duten eta gazteen adimenaren garapen orekaturako beharrezkoak diren datuak eta ariketa intelektuala errazten dituzten kontzeptuzko tresnak eskaintzen baitizkie ikasleei. Beraz, ukalezina da Euskal Herriaren Historia irakasgaiaren beharra, pentsamendu eta iritzi independenterako gaitasun orokorra sustatzen laguntzen duen aukerako irakasgai gisa.

Historiak nor eta zergatik garen jakiten laguntzen digu, gertakarietan eta ondorengo gogoetetan oinarrituta. Eta horrek guztiak baliabideak ematen ditu baloratzeko, alderatzeko eta digresio pertsonaletan oinarritutako pentsamendu kritikoa erabiltzeko. Beraz, ondoriozta daitekeenez, irakasgai honetako jakintzak irakastean, gertakari historikoei buruzko ezagutzak ez ezik, haietan oinarritutako gogoeta eta iraganaren eta orainaren arteko loturen ezarpena ere aintzat hartzen dira. Hau da, hurbilen dugunaren ezagutzan oinarrituta gizartean aurrera egiten lagunduko duten herritar burutsuak, moldagarriak eta pentsatzaileak prestatzeko baliabideak. Euskal Herriaren iraganaren berezitasunak kontuan hartzea eta testuinguru globalarekin duten lotura historikoki eta egungo ikuspegian oinarrituta ikustea zentzuzkoa eta koherentea ez ezik, beharrezkoa ere bada.

Irakasgai honek honako kompetentzia hauek garatzen laguntzen du zuzenean: herritartasunerako kompetentzia (lagungarria baita kultura politikoa, pentsamendu kritikoa eta herritarren parte-hartze aktiboa garatzeko) eta kompetentzia pertsonala, soziala eta ikasten ikastekoa (gertakariak lotzen, gogoeta egiten eta aldaketetara egokitzeke eta bizitza osoko ikaskuntza kudeatzeko beharra kontuan hartzen erakusten baitu). Halaber, kontzientzia eta adierazpide kulturaletarako kompetentzia lantzen du. Izan ere, gure ondarerik hurbilenaren adierazpen oro ezagutzeak sentsibilizatu egiten du, eta ondare hori kontuan hartzera, errespetatzera, estimatzera eta harekin gozatzera bultzatzen du.

Modu zeharkakoago batean, diziplina honek ekintzailtza-kompetentzia garatzen du. Izan ere, gizakiak gure kultura-ingurune hurbilean iraganean eta gaur egun izan dituen bilakaera eta erronkak (politikoa, ekonomikoak, sozialak edo kulturalak) ezagutzearen bidez, eguneroko inguruntetik globalizatuta eta etengabeko aldaketen mende dagoen mundura egokitu ahal izateko bizitzan aurre egin beharrezko beharrak, erronkak eta aukerak identifikatzen laguntzen die ikasleei. Hizkuntza-komunikaziorako kompetentziari eta kompetentzia eleaniztunari egiten dion ekarpena ukalezina da, bai edozein hizkuntzatan komunikazioa informazioa helarazteko ezinbestekoa delako, bai,

kasu honetan bezala, euskarak berak berezitasun historikoa duelako. Bestalde, konpetentzia digitala funtsezkoa da, zalantzarik gabe, irakasgai hau lantzeko garaian. Azkenik, Euskal Herriaren Historia irakasgaiak matematikarako konpetentzia eta zientzia, teknologia eta ingeniariarako konpetentzia (STEM) garatzen ere laguntzen du, metodo zientifikoak, arrazoibide logikoa eta irudikapen matematikoa erabiltzen baitira informazioa aztertzeko eta problemak ebazteko garaian.

Horri guztiari gainerako irakasgaiekiko baterako lana ahalbidetzen duen Historiaren diziplinartekotasuna gaineratzen badiogu, ezinbestez ondorioztatu beharra dago beharrezkoa dela gure ingurune hurbileko iragana ezagutzea, egungo munduan kokatzeko eta ingurunea ulertzeko, zaintzeko, aberasteko eta haren ñabardura guztiez gozatzeko. Historia osoan jakintza-diziplina guztiak gizakiak etengabe planteatutako galderei eta erronkei erantzuteko garatu direla kontuan hartuta, Industrializazioaren Historiaren eta Euskal Herriko Ekonomia eta Teknologiaren arteko erlazioaren adibidea, besteak beste, ukaezina da.

Batxilergoko lehen mailan oinarritzko jakintzen bidez egindako lanari esker eskuratu eta garatuko diren trebetasunei konpetentzia espezifikoko deitzen zaie. Konpetentzia espezifikoen helburua da ikasleak, dagokion hiztegi teknikoa behar bezala erabiliz, iturri historiografikoak, webgrafikoak eta historikoak baliatuz eta Euskal Herriaren historia XIX. mendera arte hartzen duen pixkanakako lan- eta ikaskuntza-prozesu batean, gai izatea historian garrantzitsuak izan diren gai historikoak, ekonomikoak, politikoak, sozialak eta kulturalak edozein formatutan ikertzeko eta haien inguruan argudiatzeko, baita egungo egoera kontuan hartuta ere; lurralde- eta administrazio-antolamenduko ereduak ezagutzeko; lurraldean aplikatu diren sistema ekonomikoak azaltzeko; portaera demografikoak eta bizimoduetan, bizi-zikloetan eta biztanleriaren banaketan gertatutako aldaketak deskribatu eta aztertzeko; Aro Garaikidera arteko lotura kolektiboak eta konfigurazio eta herentzia sozial, politiko eta kulturalaren elementu gisa bete duten zeregina bereizteko; gatazka politiko, sozial eta erlijioso nagusiak ezagutzeko eta testuinguruan kokatzeko; Historia Garaikidea hasi arteko eraldaketen eta atzerakaden prozesu historikoak ezagutzeko eta azaltzeko; euskal komunitateak egindako ekarpen kulturalak eta artistikoak identifikatzeko; eta aurreko guztiaren analisisian genero-ikuspegia txertatzeko.

Hori guztia lagungarria izango da ikasleentzat ezagutzak eskuratzeko eta pentsamendu kritikoa garatzeko; Euskal Herriko egungo lurralde-antolamenduaren jatorria ikuspegi historiko garbi batetik ulertzeko eta herritarren egungo parte-hartzearen eta gizarte-kohesioaren aurrerapenak eta lorpenak ulertzeko; giza duintasuna errespetatuko duten alternatiba ekonomikoak sustatzearen eta iraunkortasunarekin konpromisoak hartzearen garrantzia baloratzeko; portaera demografikoek eta bizimoduetan, bizi-zikloetan eta biztanleriaren banaketan gertatutako aldaketen garapen sozial, ekonomiko eta politikoarekin, bizitza- eta ongizate-mailen bilakaerarekin eta lurraldearen etorkizuneko muga eta erronkekin duten erlazioa ulertzeko; lotura kolektiboen egungo garrantzia ulertzeko, elkarrizketa konstruktiboan lagunduko duten argudio objektiboak lantzeko, kidesun-sentimendu oro errespetatzeko eta ondare-aberastasuna eta legatu historiko eta kulturala baloratzeko; gure iragan hurbileko gertaera traumatikoei aurre egiteko, haien errepikapena saihesteko, biktima guztiak aitortzeko eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren aplikazioa sustatzeko; ekarpen kulturalak eta artistikoak munduko herritar guztien ondare komun gisa eta identitate kolektiboaren oinarri gisa baloratzeko; eta emakumeen presentzia aitortzeko,

haien oztopoez, aurrerapenez eta atzerakadez konturatzeko eta berdintasun eraginkorraren aldeko jarrerak sustatzeko.

Ikasleek gai horietan egiten dituzten aurrerapenak baloratzeko, ebaluazio-irizpideak ditugu. Haien helburua da jakintzak zer neurritan barneratzen diren eta, beraz, kompetentzia espezifikoen lorpenaren zer aurrerapen-maila lortu den eta ikasleak bere garapenerako garrantzitsuak diren jarrerak eta balioak eskuratu dituen finkatzea. Haien formulazioan, beraz, jakitea, egiten jakitea eta izatea azpimarratzen dira.

Oinarrizko jakintzen bidez, ikasleek kompetentzia-profil egokira bideratuko dituzten kompetentzia espezifikoak eskuratu dituzte. Hori dela eta, ezinbesteko elementuak dira Euskal Herriaren historian gizartea, lurraldea eta kultura ulertzeko egon diren eta dauden modu desberdinak behar bezala transmititu ahal izateko eta, halaber, errealitate aldakorrek aurretik gertatutako guztiak baldintzatzen dituela eta, beraz, aldaketa horietako asko gure ekintzen emaitzak direla konturatzeko. Hori dela eta, bilakaera nolakoa izan den erakusten diguten gutxieneko eta pedagogikoki antolatutako datu historiko zehatz batzuk jakin gabe, ezinezkoa izango litzateke errealitate bat aztertzea eta etengabeko aldaketaren barruan dugun berezitasuna hautematea.

Oinarrizko jakintzak hainbat multzotan antolatuta daude didaktikoki. Multzo horiek diziplina honen ordena naturalari jarraitzen dion sekuentzia logiko batean konektatzen dira eta, irakasleen lanaren eskutik eta espiritu pedagogiko konstruktibo batekin, Euskal Herriaren Historiaren ulermen eta ikuspegi orokor eta testuinguruan kokatu baterantz bideratzen dituzte ikasleak. Hori baliagarria izango da ikasleen kompetentzia-profila pixkanaka osatzeko, nerabeen garapen psikokognitiboa kontuan hartuta. Horren bidez, ikuspegi orokorraren piezak behar bezala kokatzen lagunduko dien oinarri sendo bat eskuratu dute.

Oinarrizko jakintzak bi multzotan banatu dira: A. *Ikerketa historikoaren erronkak*, hau da, Historia ikertu eta lantzeko teknikei buruzko oinarrizkoa (komeni da alderdi hori azpimarratzea arlo horretako profesionalen kolektibo osoaren subjektibotasunaren topikoa desagerrarazteko), gainerako jakintzen aldi berean landuko dena; eta B. *Gizarteak denboran*, Euskal Herriaren Historiari buruzko oinarrizko jakintzen eskuratzeko ardatz duena. Lehen multzoak, beraz, zeharkakotzat hartutako eta ikaste-egoera guztietan landu beharreko hainbat jakintza biltzen ditu. Bestalde, bigarren multzoko jakintzak politikari, gizarteari, demografiari, kultura-ekarpenei eta abarri lotutako erlazioen arabera uztartu litezke, eta kronologikoki landu litezke, adierazita dauden moduan, edota irakasle taldearentzat egokiena den moduan.

Irakasgai hau, tresna horiekin eta diziplinari buruzko jakintza orokorra duen irakaslearen lanarekin, lagungarria izango da ikasleek ikasteko bide propioa aurkitzeko eta ezagutza jasotzen duen figura pasibo soila izateari uzteko. Analisisian, aplikazioan, talde-lanean eta jakintzaren sorkuntzan oinarritutako irakaskuntzaren bidez eta informazioa jakintza bihurtuz, Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historiaren ikaskuntza zein jakin-mina, pentsamendu kritikoa, errespetua eta autonomia pertsonala sustatuko ditugu. Bi alderdi horiek sustatuta, motibazioa sortuko da eta XXI. mendeko Euskal Herriak dituen erronkak ikuspegi berri batzuetatik ikusi ahal izango dira.

KONPETENTZIA ESPEZIFIKOAK

1. Euskal Herriaren historian garrantzitsuak izan diren gai historikoak, ekonomikoak, politikoak, sozialak eta kulturalak hainbat formatutan ikertzea eta haien inguruan argudiatzea eta produktu propioak sortzea, baita egungo egoera kontuan hartuta ere, informazioa bilatu, hautatu, tratatu eta antolatzearen bidez, iturri historiografikoak, historikoak eta geografikoak erabiliz, ezagutzak eskuratzeko eta pentsamendu kritikoa garatzeko.

Ezagutzaren gizartearen testuinguruan, informazioa bilatu, hautatu eta tratatzeko trebetasunak eta prozesuak ezinbesteko tresnak dira ikaste-egoera orotan. Konpetentzia honetan trebatzea eta gaitzea funtsezkoa da datuak, edukiak eta jakintzak eskuratzeko eta barneratzeko. Horretarako, ikasleek eskuragarri dituzten ingurune digitaletan bilaketa-sistemak, datu-baseak eta baliabide-plataformak erabiltzeko estrategia konplexuak garatu behar dira, eta beste dokumentu eta iturri historiko batzuk erabili behar dira. Konpetentziak ulermenezko irakurketari, iturrien kritikari eta datuen erabilera eta metaketari lotutako oinarriko prozesuak eta partekatutako informazioa ingurune indibidual zein kolektiboetan eraginkortasunez konektatu eta antolatzeko estrategia egokiak biltzen ditu.

Hainbat informazio-iturriren kontrastetik abiatuta judizio propioak sortzea eta oinarririk gabeko iritzia eta informazio faltsuak bereizteko gaitasuna funtsezkoa dira aldi berean gehiegizko informazioa eta nahitako desinformazioa dagoen gizarte honetan.. Gure hurbileko arazo eta erronka nagusien inguruko interesa eta sentsibilitatea (gure ingurunerik hurbilena eta testuinguru globala kontuan hartuta) eta komunikabideetan eta sare sozialetan sortzen diren eztabaiden jarraipena dela eta, beharrezkoa da herritarrek posizio arrazional bat garatzea eta pentsamendu kritikoa erabiltzea. Ideia propioak sortzea, ideia horiek hainbat pentsamendu-korrontekin eta mugimendu ideologikorekin alderatzea edo lotzea eta Euskal Herriaren Historiako gai nagusiei buruzko elkarrizketa eta eztabaiden bidez argudioekin azaltzea funtsezkoa da ideiak elkartrukatzeko eta identitate indibiduala osatzeko, jarrera tolerantia finkatzeko eta pentsatzeko eta baloratzeko beste modu batzuekiko errespetua jasoko duen kontzientzia zibikoa sortzeko. Azkenik, konpetentzia hau garatzean, beharrezkoa izango da ideiak eta pentsamenduak originaltasunarekin eta sormenarekin islatuko dituzten produktuak lantzea eta forma testuinguru desberdinetara egokitzea.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, STEM2, STEM4, DK1, DK2, DK3, PSIIK2, PSIIK3.1, PSIIK4, HK3, EKK3.

2. Euskal Herriaren Aro Garaikidera arte izan diren lurralde- eta administrazio-antolamenduaren ereduak ezagutzea, beren penintsulako eta nazioarteko testuinguruarekin lotuz, egungo antolamenduaren jatorria ikuspegi historiko garbi batetik ulertzeko eta herritarren egungo parte-hartzearen eta gizarte-kohesioaren aurrerapenak eta lorpenak ulertzeko.

Oraina ulergarri egin dezakeen tresna gisa baliatzen dugu Historia. Euskal Herriko berezitasunak, bertako erakunde bilakaera eta XIX. mendera arteko konstante historikoak ezagutzea eta horretarako iturri historiografikoak erabiltzea eta bilakaera hori kritikoki aztertzea da bidea ikasleek aurrerago Euskal Herriaren Historia Garaikidea (Batxilergoko bigarren mailako enborreko irakasgaiaren parte dena) argiago ulertu ahal izateko eta, era horretan, lurraldea egungo egoerara nola iritsi den ulertzeko ideia garbi bat osatzeko.

Historia osoan, gizakiok hainbat modutan antolatu dugu bizikidetzatza. Modu horiek guztiek eragina izan dute Iberiar Penintsulan eta egungo Frantzian, eta, beraz, Euskal Herrian ere bai. Prozesu osoaren lurralde-islarekin batera, euskal berezitasuna garatzen hasi zen. Berezitasun hori, oso azaleko eta asmo handirik gabeko laburpen bat eginez, bilakaera historiko berezi eta konplexu batean (foruen gaiak protagonismo eztabaida ezina izanik, lurralde historikoen XIII. mendeaz geroztik izan baitzuten autogobernua), euskararen eta euskal kulturaren iraupenean eta nazio-kontzientziaren pixkanakako garapenean datza. Nolanahi ere, nazio-kontzientzia ez zen XIX. mendera arte gauzatu, eta terminoak hizkuntza, kultura, folklore, ohitura eta lege tradizional berak dituzten eta, zenbait kasutan, erlijio bera duten, baina estatu bat osatzen ez duten, hau da, subiranotasunik ez duten lurralde bateko biztanleak adierazten ditu.

Espainiako Estatuan, Euskal Autonomia Erkidegoko eta Nafarroako berezitasuna 1978ko Konstituzioaren lehen xedapen gehigarrian islatuta geratu zen, *eskubide historiko* izenarekin. Horri dagokionez, 1979ko Euskal Herriko Autonomia Estatutuaren lehen artikulua honako hau dio: *Euskal Herriak, bere naziotasunaren adierazgarri eta autogobernua iristeko, Autonomia Erkidego gisa eratzen du bere burua Espainiako Estatuaren barruan, Euskadi zein Euskal Herria izenez, Konstituzioarekin eta oinarrizko erakunde-arau duen Estatu honekin bat*. Estaturua, beraz, euskal identitatearen egungo sinbolo aktiboa da Estatuan, eta Autonomia Erkidegoko erakundeek protagonismo ukalezina dute gaur egun.

Euskal Herriko ondare historikoa ezagutzeak memoria historikoa zer den ulertzen lagunduko die ikasleei, ingurune hurbiletik abiatuta. Halaber, pertsona guztien ekarpena ikusteko aukera emango du, emakumeek bizitza sozial eta politikoan eskubide osoko herritar gisa parte hartzeko egin duten borroka barnean hartuta. Izan ere, ekarpen horiek herritarren egungo parte-hartzearen eta gizarte-kohesioaren aurrerapen eta lorpenetako asko eragin dituzte etapa historiko guztietan.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, STEM4, DK1, DK2, DK3, PSIIK2, PSIIK4, HK1, HK3, EKK3.

3. Euskal Herrian Aro Garaikidera arte aplikatu diren sistema ekonomikoak azaltzea, haien bilakaera iturri historiografikoekin eta dokumentu historikoekin kritikoki aztertuz eta ingurunean eta gizarteetan izan dituzten ondorioak kontuan hartuz, giza duintasuna errespetatuko duten alternatibak (hala nola oinarrizko baliabideetarako irispide unibertsala eta eskubide sozialak) sustatzearen garrantzia baloratzeko.

Euskal lurraldeko ekonomiak XIX. mendera arte izan duen bilakaera aztertzea lagungarria izango da ikasleek ekonomiaren garapenearekin duen erlazioa zein egungo egoera ulertzeko. Globalizazioko ekonomiaren funtzionamenduari ohitzeko, funtsezkoa da, lehenik eta behin, haren sustrai historikoak aztertzea, baita eskualde-mailan ere, iturri historiografikoen eta izaera ekonomikoko dokumentu historikoen – prezioen erregistroak, kontabilitateak, produkzioko urtekari estatistikoen eta abar-erabilaren bidez, eta, horrez gain, oinarrizko kontzeptuak erabiltzea. Bestalde, bilakaera ekonomikoak Euskal Herriaren historiaren ematen duen ikuspegia egungo eredura iritsi arte egindako bidearen arrazoiekin lotuta dago, eta kontuan hartzen du zenbait alderdi (hala nola gizarte-ongizatea eta iraunkortasuna) aurrerapenaren ideien eta horren ondorio politiko, ekonomiko eta sozialen ikuspegi kritiko batekin lantzeko beharra.

Garapen pertsonala erabakigarria da ikasleen prestakuntza integralean. Ikasleek euskal ekonomiaren XIX. mendera arteko bilakaeraren osagaiak identifikatu ahal izateko, lagungarria izango da euskal hazkunde ekonomikoaren sustraiez (burdina protagonista izanik) jabetzea eta sustrai horiek informazioa eraginkortasunez lotzeko eta antolatzeko datuak eta estrategia egokiak erabiliz deskribatzea. Izan ere, tradizioaren bilakaeraren ondorioz, Euskal Herria nagusiki nekazaritzan eta biziraupen hutsean oinarritutako ekonomia bat izatetik Espainiako Estatuaren industrializazio-prozesuaren buru izatera igaro zen. Dinamismo ekonomiko hori eta egungo egoera berezitasun geografiko eta foru-berezitasun erabakigarri batzuen eta gorabehera sozial eta ekonomiko batzuen historiaren emaitza dira. Bide horrek, besteak beste, gaur egun Euskal Autonomia Erkidegoaren eta Estatu zentralaren arteko finantza-harremanak arautzen dituen Ekonomia Itunean jasotako zerga-sistema propiora eraman gaitu.

Bereziki garrantzitsua da ikasleak konturatzea historikoki inon ez dela lehenetsi aberastasunaren banaketa, ezta haren ingurumen-ondorioak ere. Baliabideen lorpena eta banaketa, lana eta lan-betebeharrak gizakien bizitzaren parte izan dira historia osoan. Hori dela eta, ikasleek egungo ekonomiaren oinarri historikoak eta mekanismoak ulertu behar dituzte, erabaki ekonomiko kontzienteak eta arduratsuak hartu ahal izateko eta alternatiba osasungarriak, iraunkorrak, aberasgarriak eta giza duintasuna eta gizartearekiko eta ingurunearekiko konpromisoa errespetatuko dituztenak sustatzeko.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, STEM2, DK1, DK2, DK3, PSIIK2, PSIIK4, HK1, HK3, EKK3.

4. Euskal Herrian Aro Garaikidera arte izan diren portaera demografikoak eta bizimoduetan, bizi-zikloetan eta biztanleriaren banaketan gertatutako aldaketak deskribatu eta aztertzea, talde sozialen, generoen eta gutxiengoen arteko desberdintasunak eta haiek harremanak ezartzeko dituzten moduak ikertuz, garapen sozial, ekonomiko eta politikoarekin duten erlazioa, bizi- eta ongizate-mailen bilakaera eta lurraldearen etorkizuneko mugak eta erronkak ulertzeko.

Ikasleek Euskal Herriko gizarteak XIX. mendera arte izan dituen bilakaera demografikoa, aldaketak eta jarraitutasunak aztertu behar dituzte. Horretarako, harremanak ezartzeko moduak eta garapen soziala, ekonomikoa eta politikoa biztanleriak espazioan duen banaketarekin eta desoreken arrazoiekin (baita lurralde historikoen barruan ere) lotuko dituzte, modernizazio ekonomiko eta sozialaren prozesua zein euskal gizarteak historian izan duen eta gaur egun duen heterogeneotasun eta konplexutasun handia ulertzeko (antzekotasun eta desberdintasun demografikoak eta sozialak kontuan hartuta). Horien guztien bereizketa (Iberiar Penintsulako eremu edo eskualdeen artean eta haien barruan) eta bizimoduei eta eguneroko jarduerari buruzko azterlanak txertatzea funtsezkoa da portaera sozialak, genero-harremanak, belaunaldien arteko harremanak eta gure gizarte-aniztasuna biltzen duten gizarte garaikideen pertzepzioak, emozioak eta eskema kulturalak ulertzeko.

Ikasleen prestakuntza integralaren zati gisa, ikerketa-proiektuak egin eta pentsamendu kritikoa aplikatu ondoren Euskal Herriaren Historian izan diren portaera demografikoez eta bizi-zikloen eta bizimoduen bilakaeraz jabetzea eta horiek deskribatzea lagungarria izango da, halaber, nortasun indibidualen eta kolektiboaren osagaiak (kognitiboa, morala, emozionala eta abar) ingurunean identifikatzeko. Bereziki garrantzitsua da bizimoduei, etapa historikoek bizimoduei dagokienez izan dituzten

desberdintasunei eta haien bilakaerari erreparatzea, denboran hurbilen ditugun belaunaldietan izan diren portaera-aldaketei eta belaunaldi horien arteko harremanei hurbilagotik erreparatzeko.

Analisi horrek subjektua zein esperientzia kolektiboak izan behar ditu ardatz, eta iturri historiografikoen eta askotariko iturri historikoen (datu estatistikoak, testuak, erroldak eta abar) azterketa kritikoaren bidez egin behar da. Bilakaeraren barruan, lorpenak eta atzerapausoak, lurraldean izan diren erregimenek orain arte hartu dituzten neurriak, bizi- eta ongizate-mailen bilakaera eta etorkizuneko mugak eta erronkak sartzen dira. Eta gaur egun, gatazkak kudeatzeko, desberdintasunak arintzeko eta gizarte-tentsioa eta ordenaren alterazioak neutralizatzeko hartu diren neurriak kontuan hartuta, beren ingurunean iragana gure egungo errealitatearekin lotzeko eta gizartea, nolahi ere, horren inguruan hartu diren politiken norainokoa baloratzera eta Euskal Herrian berdintasuna, ongizatea, justizia eta gizarte-kohesioa lortzeko bidean egindako urratsak eta dauden mugak ulertzera eramango dituen ikuspegi batetik ikusteko interesa piztu ahal izango da ikasleengan.

Konpetentzia espezifiko hau deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, STEM2, STEM4, DK1, DK2, DK3, PSIIK3.1, PSIIK4, HK3, HK4, EKK3.

5. Euskal Herrian Aro Garaikidera arte izan diren lotura kolektiboak eta konfigurazio eta herentzia sozial, politiko eta kulturalaren elementu gisa bete duten zeregina zehaztasun historikoarekin bereiztea eta azaltzea, iturri mota oro erabiliz eta haien bilakaera kritikoki aztertuz, gaur egun duten garrantzia ulertzeko, elkarriketa konstruktiboan lagunduko duten argudio objektiboak landu ahal izateko, kidesun-sentimendu oro errespetatzeko eta sortu duten ondare-aberastasuna eta legatu historiko eta kulturala baloratzeko.

Identitate kolektiboak komunitateen barruko lotura kultural eta afektiboan ondorioz sortzen dira. Ezaugarri berak izateak (neurri handiagoan edo txikiagoan) eta haiei lotuta sentitzeak kidesun-sentimendu komun bat sortzen du, eta sentimendu hori identitate indibiduala ere iristen da. Hori gairik konplexu eta problematikoenetako bat da Historian, eta, beraz, Euskal Herrian ere bai. Izan ere, orain arte iraun duten desadostasunak eta zenbaitetan bizikidetzaz zaildu duten kontsiderazioak sortu dira. Beraz, prozesu horiei erreparatu egin behar zaie, eta prozesu horiek osatzen, transmititzen eta bilakatzen lagundu duten elementuak ulertu behar dira, hala nola pentsamendua, erlijioa, lurraldea, artea, hizkuntza, kultura-adierazpenak eta abar. Bestalde, kidesun-sentimenduak sorrarazi eta sorrarazten dituzten mekanismo sozialak eta emozionalak ere ulertu behar dira. Beraz, Euskal Herriaren Historiaren ikuspegi orokorraren zati bereizezina da identitate kolektiboek eta haiek munduko konfigurazio sozial, politiko eta kulturalaren elementu gisa betetzen duten zereginaren garrantzia ulertzea.

Fenomeno horien jatorria eta arrazoi historikoak askotariko testu historiografikoen analisiaren bidez aztertzeak eta ikasteak, eta egungo informazio-iturriak kontuan hartu ondoren argudio objektibo propioak lantzen hasteak kidesun-sentimendu guztiak errespetatuko dituzten eta elkarriketa konstruktiboan lagunduko duten arrazoibideak lantzerako eramango ditu ikasleak. Identitate kolektiboan adierazpenak errespetatzen eta adierazpide kultural eta artistikoek ondare komunaren zati gisa duten garrantzia aitortzen ikasteak ondare materialaren eta immaterialaren esanahi historikoa eta sinbolikoa ulertzea dakar, eta ondare hori

kontserbatzeko, sustatzeko eta haren balioa azpimarratzeko ekintzak sustatzen laguntzen du.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, DK1, DK3, PSIIK3.1, PSIIK3.2, PSIIK4, PSIIK5, HK1, HK3, EKK3, KKA1, KKA2.

6. Euskal Herrian Aro Garaikidera arte gertatu ziren gatazka politiko, sozial eta erlijioso nagusiak ezagutzea eta testuinguruan kokatzea testu historikoak eta iturri historiografikoak erabiliz eta alderatuz, informazioaren erabilera partzialak detektatzeko, argudio propioak sortzeko, gure iragan hurbileko gertaera traumatikoei aurre egiten lagunduko duen norberaren gaitasuna eraikitzeko, horrelako gertaerarik berriz ez izateko, biktima guztiak aitortzeko eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren aplikazioa sustatzeko.

Irakasgai honen helburua da ikasleek Historia ikasteak egungo munduari zentzua ematea ahalbidetzen duela ulertzea. Izan ere, egungo gatazka asko duela hamarkada batzuk edo, zenbait kasutan, duela mende batzuk sortu ziren, eta gaurko gertakariei baino erreparatzen ez badiegu, isolatuak direla pentsa dezakegu. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko historia ikasteak harreman politiko eta sozialetan sortutako gatazken arrazoiak eta gure ingurune hurbilean izan dituzten ondorioak sakonean ulertzen lagunduko du. Izan ere, gatazka guztiek dituzte aurrekariak, eta sakonean markatu ditzakete nazioak luzaroan. Horrek guztiak Historiaren inguruko kontzientziaren gaia planteatzen du. Gai horrek gizarte osoa hartzen du eraginpean, ezin baikara herritarrek izan memoria historikoaren eramaileak ez bagara. Ez da nahikoa indarkeria gaitzestea. Aitzitik, haren sustraiak eta ondorioak ezagutu eta aztertu behar dira.

Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historia ikastearen eta ulertzearen bidez, ikasleek iraganeko joerak, joera ekonomikoak, sozialak eta kulturalak eta gatazka ezagutuko dituzte, eta gaur egun lurraldean gertatzen denaren inguruko ikuspegi propioa osatzeko gai izango dira. Historian, ez da fidatu behar benetako ikuspegi bakar gisa aurkezten diren ikuspegiez. Horren ordean, beste bertsio batzuk ezagutu behar dira, eta arrazoiak eta ondorioak ezagutzeko jarri behar da arreta. Irakasgai honetan hori guztia egiteko, iturri historiografiko fidagarriak erabili eta testu historikoak aztertu behar dira, informazioa nola manipulatu den detektatzen ikasteko. Era berean, ikasleek gure iragan hurbileko gertaera traumatikoei aurre egiteko gaitasun propioa landu, antzeko gertaerak saihestu daitezkeela jakin, biktima guztiak aintzat hartu eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren printzipioak sustatu behar dituzte.

Konpetentzia espezifiko hau deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, STEM2, STEM4, DK1, DK2, DK3, PSIIK3.1, PSIIK4, PSIIK5, HK1, HK2, HK3, EKK3.

7. Euskal komunitateak Aro Garaikidera arte egindako ekarpen zientifikoak, kulturalak eta artistikoak identifikatzea, dokumentu historikoak eta sorkuntza artistikoak aztertuz, ekarpen horiek munduko herritarren ondare komun gisa eta identitate kolektiboaren oinarri gisa baloratzeko eta kultura-adierazpide guztiekiko errespetua sustatzeko.

Herri baten bilakaera historikoa ulertzeko, pentsamenduaren, kulturaren eta artearen hedapen-fluxu handien testuinguruan kokatu behar da herri hori. Euskal Herriaren ekarpen aberatsa eta askotarikoa ikuspegi zabalarekin eta balio unibertsalak kontuan hartuta balioetsi behar da. Bestalde, ekarpen horien eraginaren erakusgarri, iraganeko pentsalari handiengandik heredatutako jakintzek mundua eta gizateria ulertzeko modu propioa eta bereizgarri bat utzi digute. Kultura-ondarea iraganeko belaunaldien legatu gisa eta adierazpide-fenomeno bizi gisa aitortzea eta hura kontserbatzeko eta sustatzeko beharraz jabetzea funtsezko erronka da edozein gizarte eta kulturarentzat. Ildo horretan, Euskal Herriaren Historia irakasgaiaren zeregina funtsezkoa da ikasleak dokumentu historikoen, folkloreak, edozein arte motatako obren eta abarren bidez euskal kulturaren balio eta garrantzi kultural, sozial eta materialaz jabetu daitezen.

Horri guztiari gizarte bateko bizitza beste herri batzuekiko kontaktutik eta interakziotik kanpo ulertzeko ezintasuna (are gehiago egungo mundu globalizatuan) gaineratu behar zaio. Ikasleak tolerantziaren eta aniztasunarekiko errespetuaren inguruan kontzientziazatzea funtsezkoa da gizartearen garapenerako, kulturen arteko elkarrizketa, elkartasuna eta elkar ulertzea baitira maila orotan bizikidetzak baketsua lortzeko bidea.

Konpetentzia espezifiko hau irteera-profilaren deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, DK1, DK2, DK3, PSIIK3.1, PSIIK3.2, PSIIK4, PSIIK5, HK1, EKK3, KKAK1, KKAK2.

8. Euskal Herriaren Aro Garaikidera arteko Historiaren analisisian genero-ikuspegia txertatzea, lurraldeko emakumeen errealitatea iturri historikoen bidez ikertuz, haien presentzia aitortzeko, haien oztopoez, aurrerapenez eta atzerakadez konturatzeko eta berdintasun eraginkorraren aldeko jarrerak sustatzeko.

Gizarte-jokabide orokorra denez gero, Euskal Herrian ere islatu da eta islatzen da emakumeek bizitza pribatuan eta publikoan jasaten duten marjinazioa. Gizarteak euskal matriarkatuaren inguruko uste sendo samarra bada ere, emakumeek etxeko eremutik haratago izan duten erabaki- eta botere-ahalmena ezin da konparatu gizonen ahalmenarekin. Historikoki, emakumeen gaitasunak ukatu eta ezkutatu egin dira, eta hori gure gizartean islatzen da oraindik. Horren adibide ditugu, besteak beste, soldata-arrakala eta emakumeek goi-kargu sozialetan, politikoetan eta enpresa-arlokoetan duten presentzia urria, gero eta handiagoa bada ere. Egungo euskal gizartea irekia eta tolerantea da, baina hutsune handiak ere baditu. Euskal Herriaren Historia ikastea eta gizonen eta emakumeen artean desparekotasunak sortu eta iraunarazi dituzten menderatze-mekanismo kulturalak eta soziopolitikoak identifikatzea lagungarria da emakumeak gizartean aitortzeko garaian izan diren oztopoak, aurrerapenak eta atzerakadak ezagutzeko eta emakumeen emantzipazioaren aldeko ekintza guztiak baloratzeko.

Irakasgai hau ikasteak, beraz, gizonen eta emakumeen artean dagoen arrakala onartezina murrizteko beharra ulertzen lagundu behar du. Iturri historikoetan, testu garrantzitsuetan eta euskal emakumeen errealitateari buruzko zuzeneko ikerketan oinarrituta, Euskal Herriaren Historian protagonistak izanik ere generoagatik bidegabeki isilarazi eta ezkutatu dituzten figura indibidualak eta kolektiboak berreskuratu behar dira, eta adostasunari eta borroka sozialari buruzko gogoeta eta, emakumeen aurkako diskriminazio-jokabideen aurrean, jarrera zibilizatuak eta kritikoak piztu behar dira ikasleengan.

Konpetentzia espezifikoa hau deskriptore hauekin lotzen da: HKK1, HKK2, HKK3, HKK5, ELK1, DK1, DK2, DK3, PSIIK1.1, PSIIK3.1, PSIIK3.2, PSIIK4, PSIIK5, HK1, HK3, EKK3, KKAK1.

EBALUAZIO-IRIZPIDEAK

Euskal Herriaren Historia
1. konpetentzia espezifikoa
<p>1.1. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian izan diren prozesu eta gertaera historiko, ekonomiko, politiko, sozial eta kultural garrantzitsuei buruzko informazioa bilatzea, hautatzea, antolatzea eta komunikatzea, iraganaren eta orainaren arteko erlazioa kontuan hartuz, hainbat euskarritan aurkeztuz eta lortu nahi diren helburuak aintzat hartuz.</p> <p>1.2. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historiari lotutako gai historiko, ekonomiko, politiko, sozial eta kulturalen inguruan kritikoki argudiatzea, bakarka zein taldean, iturri fidagarriak eta askotarikoak alderatuz eta baloratuz (arkeologia eta artxibistika barnean hartuta) eta irakasgaiaren berezko terminoak eta kontzeptuak txertatuz eta behar bezala erabiliz.</p>
2. konpetentzia espezifikoa
<p>2.1. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian aplikatu diren lurralde- eta administrazio-antolamenduaren eredu nagusiak adieraztea eta azaltzea gaiaren ulermena islatuko duten produktuen bidez, garai haietako ereduaren eta egungo sistema demokratikoen artean dagoen aldea kontuan hartuz.</p> <p>2.2. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian aplikatu diren lurralde- eta administrazio-antolamenduaren eredu nagusiak beren penintsulako eta nazioarteko testuinguruekin lotzea, garai hartako betebeharrak eta eskubideak eta gure egungo komunitate-bizitzaren berezkoak bereiziz.</p>
3. konpetentzia espezifikoa
<p>3.1. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian izan diren sistema ekonomikoak eta haien garapen-prozesuak aztertzea, azaltzea eta elkarren artean alderatzea, dokumentu ekonomikoen bidez ikertuz eta gertatu diren aldaketak eta jarraitutasunak eta ingurunean eta gizarteetan izan dituzten ondorioak kontuan hartuz.</p> <p>3.2. Euskal Herriaren Historian garapen ekonomikoaren ideien eta haren gizarte-, lurralde- eta ingurumen-ondorioen esanahi historikoari buruzko ezagutza aplikatzea, giza duintasuna errespetatuko duten alternatibak sustatzeko beharra, eskubide sozialen garrantzia eta oinarrizko baliabideetarako irispide unibertsala baloratuz.</p>
4. konpetentzia espezifikoa

4.1. Portaera demografikoak, haien bilakaera eta Euskal Herriko gizartean XIX. mendera arte izan diren aldaketekin eta jarraitutasunekin duten erlazioa deskribatzea eta aztertzea ikerketa-proiektuen eta pentsamendu kritikoaren aplikazioaren bidez, bizi- eta ongizate-mailen bilakaerarekin eta etorkizuneko muga eta erronkekin lotuz.

4.2. Euskal Herriaren Historiako bizi-etapa eta bizimodu ezagunen ezaugarriak identifikatzea, lurraldeko hainbat eremuren artean eta eremu horien barruan zeuden antzekotasun eta desberdintasun demografikoak eta sozialak bereiziz.

5. konpetentzia espezifikoa

5.1 Euskal Herriaren Historian sortu diren lotura kolektiboak azaltzea, iturri historiografikoak erabiliz, haien bilakaera kritikoki aztertuz eta, elkarrizketa konstruktiboaren bidez, kideatasun-sentimendu guztiak aitortuz eta errespetatuz.

5.2. Euskal Herriaren Historian identitate kolektiboek konfigurazio eta herentzia sozial, politiko eta kulturean bete duten zeregina deskribatzea, argudio objektibo propioak erabiliz eta haien legatu historikoa eta kulturala mundu osoko herritarren ondare komun gisa aitortuz eta baloratuz.

6. konpetentzia espezifikoa

6.1. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian izan diren gatazka nagusiak eta haien arrazoiak, prozesuak, protagonistak eta ondorioak ezagutzea eta azaltzea, iturri historiografikoen erabileraren eta testu historikoen analisiaren bidez ikertuz, argudiatutako arrazoibide propioak landuz eta memoria historikoa egungo egoeraren ikuspegi objektibo bat lortzeko, antzeko gertaerak saihesteko eta biktima guztiak aitortzeko duen garrantzia ulertuz.

6.2. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian izan diren gatazka nagusiak azaltzea eta aztertzea, iturri historiografiko fidagarriak eta testu historikoa erabiliz, informazioaren erabilera partzialak detektatuz, gure iragan hurbileko gertaera traumatikoei aurre egiteko norberaren gaitasuna garatuz eta Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren aplikazioa sustatuz.

7. konpetentzia espezifikoa

7.1 Euskal komunitateak Historian egindako ekarpen zientifikoak, kulturalak eta artistikoak deskribatzea eta testuinguruan kokatzea, eta iraganeko eta egungo kulturekin dituzten konexioak eta elkarrekiko erlazioa adieraztea, haietako edozeinen adierazpideak errespetatuz.

7.2. Euskal ekarpen kultural eta artistikoei penintsulako edo munduko edozein kulturaren sustraietan eta eraldaketetan bete duten zeregina identifikatzea eta azaltzea, kultura-izaerako dokumentu historikoa (literatura, errituak, sinesmenak, ohiturak, musika, dantzak eta abar) eta artelan plastikoak erabiliz, haien legatua munduko herritarren ondare komun gisa eta identitate kolektiboaren oinarri gisa aitortuz eta baloratuz.

8. konpetentzia espezifikoa

8.1. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historiaren analisisian eta egungo egoeraren behaketan genero-ikuspegia txertatzea, gizonen eta emakumeen arteko desparekotasuna sortu eta iraunarazi duten mekanismo kulturalak eta soziopolitikoak, esleitutako rola eta bakoitzak bete izan dituen jarduera-espazioak identifikatuz eta berdintasun iraunkorraren aldeko jarrerak sustatuz.

8.2. Euskal Herriaren XIX. mendera arteko Historian emakumeek jasan duten bazterketaren errealitatea egiaztatzea, emakumeek gizartean eta politikan duten presentzia aitortzeko garaian izan diren oztopoez, aurrerapenez eta atzerakadez konturatuz eta protagonista isilaraziak eta ezkutatuak izan diren euskal figura indibidualak eta kolektiboak berreskuratuz.

OINARRIZKO JAKINTZAK

Oinarrizko jakintzak. Euskal Herriaren Historia
A. Ikerketa historikoaren erronkak.
1. Historia ikertzeko eta lantzeko teknikak. Arkeologiarako eta artxibistikarako hurbilketa. Artxiboen, liburutegien, museoen eta Euskal Herriko legatu historiko eta kulturalaren esanahia eta garrantzia. *
2. Metodo zientifikoa eta ikerketa historikoa. Dauden eskola historiografiko eta geografikoen eta haiei lotutako pentsamendu historikoaren metodologiaren, eta korronte historiografikoaren arabera prozesuetan esku hartzen duten osagai ekonomiko, sozial, politiko eta kulturalen identifikazioaren hastapenak.
3. Testuinguru historikoan kokatutako egungo arazoaren aurrean judizio propioak eta argudiatuak lantzeko estrategiak. Haien defentsa eta azalpen kritikoa, aurkezpenen eta eztabaiden bitartez.
4. Kontzientzia historikoa eta iraganaren eta orainaren arteko konexioa. Historiaren erabilera publikoak: Euskal Herriaren Historiako prozesu eta gertaera garrantzitsu jakin batzuen interpretazio historiografikoak, eta egungo gizartearen eztabaidetan agertzen diren ezagutza historikoei buruzko analisia. *
B. Gizarteak denboran.
1. Paleolitoaren aztarnak Euskal Herrian: glaziazioaren eragina inguruan, lehen biztanleak, kultura materiala eta labar-arteak. Haitzuloak (Ekain, Amalda, Benta Laperra, Isturitze, Arenaza, Santimamiñe...). *
2. Neolitoa eta Metalen Aroa. Bizimoduan gertatutako lehen aldaketak eta lehen herrixkak. Migrazio indoeuroparrak. Fenomeno megalitikoak. Erromatarren aurreko herrien aniztasuna Euskal Herriko lurraldean, eta haien filiazioaren zailtasuna. Euskararen jatorria. *
3. Erroma Euskal Herrian. Administrazioa eta erromanizazio-mailak: <i>Ager</i> eta <i>Saltus</i> . Garrantzi estrategikoa eta komertziala (Forua, Oiasso, Lapurdum...). Erromaren kultura-eragina. Inbasioak.
4. Lurralde-antolamenduaren bilakaera Erdi Aroan. Bisigodoak, frankoak eta musulmanak. Baskoniako eta Akitaniako dukerriak. Iruñeko Erresumatik Nafarroako Erresumara. Penintsulako erresumen arteko gatazkak. Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa Gaztelako Erresuman txertatzeko prozesua. Ingalaterrako Erresuma Lapurdin eta Zuberoan. *
5. Erdi Aroko gizarte-eraldaketak. Landa-eremua eta hiri-eremua: <i>hiri-gutunak</i> . Done Jakue Bidea. Goralde ekonomikoa eta hazkunde demografikoa. XIV. mendeko krisia. Emakumeen eta gutxiengo sozialen egoera (agoteak, juduak eta abar). Noblezia-gatazkak: Oinaztarrak eta ganboatarrak; agaramontarrak eta beaumontarrak. *
6. Aro Modernoaren hasiera eta monarkia autoritarioen sendotzea.

<p>Nafarroako Erresumaren konkista eta Gaztelako Erresuman txertatzeko prozesua. Foru-sistema osatzeko eta finkatzeko prozesua Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan. Euskaldunak Amerikako esplorazioan eta konkistan. Ondorio sozioekonomikoak.*</p>
<p>7. Pentsamoldeen aldaketa. Errenazimentua eta humanismoa Euskal Herrian. Euskaraz idatzitako lehen testuak. Erlijio-gatazkak: erreforma protestantea, kontrarreforma eta sorgin-ehiza.*</p>
<p>8. Euskal lurraldeak Antzinako Erregimenean. Foru-sistema eta haren bilakaera: erregimen politikoa, erakundeak, pribilegioak eta monarkiarekiko harremanak. Frantzia eta Espainian Borboi etxea igo izanaren ondorioak.*</p>
<p>9. Eraldaketak ekonomian eta gizartean. Krisi eta hedapen ekonomikoa. <i>Caracasko Gipuzkoar Errege Konpainia</i>. Aldakuntza demografikoak. Gizartea eta kaparetasun unibertsalaren garrantzi historikoa. Gizarte-gatazkakortasuna: <i>matxinadak</i>. Emakumeak euskal Aro Modernoan.*</p>
<p>10. Ilustrazioaren eragina. <i>Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte</i>. Eraldaketa zientifikoak eta teknologikoak Euskal Herrian Aro Garaikidea hasi arte. Adierazpide kulturalak eta artistikoak.*</p>
<p>11. Frantziako Iraultzaren eragina Euskal Herrian. Foruen abolizioa eta departamentuen sorrera Behe Nafarroan, Lapurdin eta Zuberoan. Konbentzioaren Gerra eta Espainiako Independentzia Gerra. Ondorengo eraldaketa politiko, ekonomiko, sozial eta kulturalako prozesuan izan zuten eragina.*</p>
<p>C. Konpromiso zibikoa.</p>
<p>1. Herritartasun etiko digitala: jabetza intelektualarekiko errespetua. Prebentzioa eta defentsa desinformazioaren eta manipulazioaren aurrean.*</p>
<p>2. Identitatea eta kidesun-sentimenduak: identitate-aniztasunaren aitorpena, tolerantzia eta kultura-adierazpenekiko errespetua.*</p>
<p>3. Aniztasun sozial, etniko eta kulturalaren balorazioa eta harekiko errespetua. Gutxiengoen eskubideen defentsa.*</p>
<p>4. Genero-berdintasuna: diskriminazioaren aurkako eta emakumeen eta gizonen arteko berdintasun eraginkorraren aldeko jarrerak.</p>
<p>5. Ondare historikoaren kontserbazioa eta hedapena: artxiboak, museoak eta interpretazio-zentroak. Memoria kolektiboaren ondare-, gizarte- eta kultura-balioa.*</p>